

УДК 339.72 (520)

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВОГО ПРОФІЦИТУ ПОТОЧНОГО РАХУНКУ ЯПОНІЇ

О. Я. Тарара

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, 4 курс,
спеціальність «Міжнародні економічні відносини»,
навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

Науковий керівник – к.е.н., доцент Є. В. Срібна

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У роботі проаналізовано чинники формування профіциту поточного рахунку Японії, що зберігається вже майже три десятиліття. Основну роль відіграють активні зарубіжні інвестиції, розвиток науки та комерціалізація інтелектуальної власності. Попри дефіцит окремих статей, країна підтримує високу зовнішню стійкість і статус провідного інвестора. Отримані висновки можуть бути корисними для економічної політики України, спрямованої на активізацію інвестицій і наукової діяльності. Ключові слова: поточний рахунок, баланс первинних доходів, інтелектуальна власність, торговельне сальдо, баланс послуг.

The study examines the factors behind Japan's persistent current account surplus, maintained for nearly three decades. Key drivers include active foreign investment, scientific advancement, and the commercialization of intellectual property. Despite certain deficits, Japan remains externally resilient and a leading global investor. The findings may inform Ukraine's economic policy aimed at boosting investment and research activity.

Keywords: current account, balance of primary income, intellectual property, trade balance, balance of services.

Поточний рахунок (далі – ПР) є складовою платіжного балансу країни разом з рахунком операцій з капіталом та фінансовим рахунком. Проте в даному дослідженні для визначення конкурентних переваг Японії було обрано аналіз саме поточних рахунків, адже баланс первинних доходів, послуг, а також торговельне сальдо, що входять до його складу, допомагають відобразити стан взаємозв'язків із світом, побачити рівень зовнішньої стійкості та відстежити позицію досліджуваної країни на міжнародній арені. Японія, за даними Міжнародного банку, зберігає профіцит ПР уже майже 30 років, що робить її постійною «країною-дебітором» [1]. Іншими словами дохід від інших країн перевищує витрати (імпорт). Це своєю чергою показує її високий рівень стійкості, фінансової спроможності та привабливості для інвестицій. Окрім значної тривалості, вражають і розміри профіциту – найнижчий становив 36,35 мільярдів доларів у 2014 році (за курсом долар/єна 2014 це дорівнює 3,85 трильйона єн). Навіть попри занепокоєння японських економістів щодо недостатнього повернення інвестиційних доходів у національну економіку, Японія й надалі отримує значні прибутки від міжнародної торгівлі [2]. За умови ефективної державної політики ці ресурси можуть стати важливим джерелом внутрішнього розвитку. Відтак, актуальним є аналіз структури поточного рахунку Японії та визначення механізмів, що забезпечують його стійке позитивне сальдо.

Дослідженням регіональних трендів у платіжному балансі займався японський науковець Нобуо Ізука. Варто відзначити і зацікавленість в інвестиційній діяльності Японії

закордонними науковцями Ван Конгом та Гао Каєм. Питаннями інтелектуальної власності досліджуваної країни займається економіст Масая Цуно. До того ж питання профіциту поточного рахунку Японії активно висвітлюється у електронних виданнях: Reuters, Nippon та Yahoo!finance.

Метою дослідження є аналіз методів та засобів, що використовуються японськими урядом та бізнесом для підтримки профіциту поточного рахунку, а відтак для створення прибутків саме від міжнародної торгівельної діяльності. Така інформація може допомогти запозичити певні напрацювання успішної країни для підвищення рівня економічної активності України.

Раніше згадувався найменший рівень профіциту ПР, проте його найвищий рівень дивує не менше – 29,4 трильйона єн у 2024 році, за даними Міністерства фінансів Японії, проти 3,85 трильйона найменшого значення. Варто уточнити, що за даними Світового банку рекордне значення поточного рахунку Японії припадає на 2010 рік. Проте ці показники наведені у доларах США відповідно до валютного курсу того періоду. Таким чином, 220,89 млрд доларів у 2010 році фактично відповідали лише 19,38 трлн єн. Відмінність у пікових значеннях можна побачити на рис. 1.

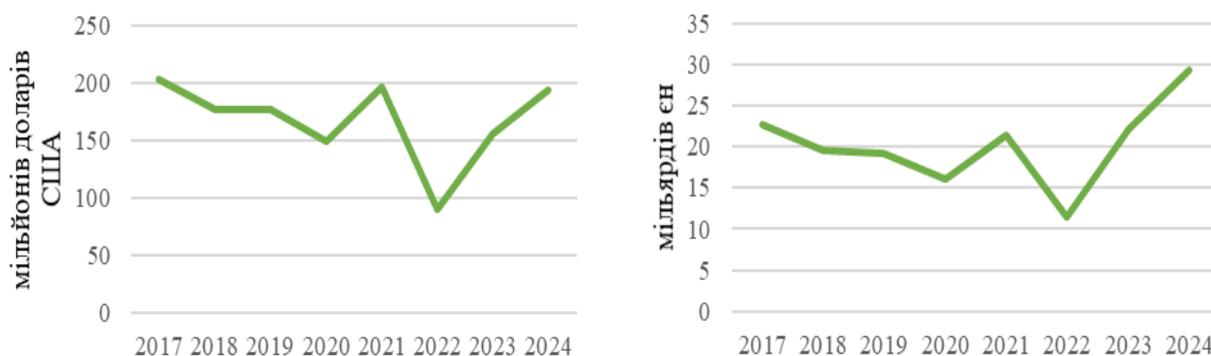

Рис. 1. Розміри балансів поточного рахунку Японії з 2017 по 2024 рр. у мільйонах доларів США та мільярдах єн відповідно

Сформовано автором на основі джерел [1] та [4]

Насправді поточний рахунок країни складається з 4 складових: балансу первинних та вторинних доходів, балансу послуг та торгівельного сальдо. Проте баланс вторинних доходів по суті є лише сумою односторонніх трансфертів без взаємного обміну ресурсами, тож він не відображає шлях формування конкурентоспроможності Японії. Три складові, що залишилися, варто розібрати по черзі для кращого розуміння теми.

Слід відзначити, що дефіцит поточного рахунку Японії спостерігається у відносинах з країнами Океанії, Близького Сходу та Китаю, тоді як фінансові надходження з Америки, Європи та решти азійських держав (окрім Китаю) забезпечили суттєвий профіцит [4].

Баланс первинних доходів (далі – БПД) являє собою отримання доходів від використання активів, частіше всього у вигляді факторів виробництва (капіталу і праці), за кордоном. У Поточному рахунку Японії з 2021 по 2024 рр. саме ця категорія формує профіцит, перекриваючи дефіцити балансу послуг, вторинних доходів та торговельного сальдо. У рекордному 2024 році традиційно основою його формування були саме закордонні доходи від виплат відсотків та дивідендів [2].

У тому ж 2024 році профіцит поточного рахунку Японії у торгівлі зі Сполученими Штатами становив 21,1 трлн єн, при цьому головним чинником цього результату стали первинні доходи, сальдо яких досягло 12,6 трлн єн [3]. Такий показник зумовлений зростанням прибутків від прямих інвестицій та інвестицій у цінні папери, що стало особливо

помітним після 2023 року внаслідок тривалого ослаблення єни, яке підвищило обсяги доходів після конвертації у національну валюту [4].

«Світовий інвестор» – звання, що Японія отримала ще з 1980-х на тлі розвитку інформаційних та транспортних технологій, швидкої глобалізації та повільного, але стійкого економічного зростання. Завдяки політиці інвестування від закритої економіки зі значними географічними обмеженнями до 2023 року обсяг зовнішніх інвестицій Японії становив майже 50% ВВП країни, а її чисті закордонні активи становили близько 3 трильйонів доларів, що ознаменувало 33 роки поспіль перебування Японії в рейтингу найбільших країн-кредиторів світу. Іншими словами, Японії вдалося створити еквівалент майже половини своєї економіки за межами власних кордонів [5]. Серед причин такого стрімкого зростання можна виділити наступні.

Японія інтегрувала свою виробничу схему з глобальною виробничою мережею, і її зовнішні інвестиції продовжують розширюватися. Фактично це означає, що брак територій та високу вартість робочої сили Японія компенсує завдяки розміщенню трудомістких виробничих потужностей закордоном (наприклад у Китаї чи країнах з низьким рівнем розвитку в межах АСЕАН). Частка закордонного виробництва в обробній промисловості Японії зростає з 6% у 1992 році до 25,8% у 2021, і ця тенденція спостерігається в більшості галузей. Наприклад у секторі транспортного обладнання цей показник наближається до 50%. До того ж ми можемо спостерігати роботу за принципом «глобальне виробництво – глобальні продажі»: у 2023 році японські автомобільні бренди продали 23,59 млн одиниць по всьому світу, з яких лише 4,77 млн – на внутрішньому ринку, решта виробляється або реалізується за кордоном [5].

Спостерігається активне розширення діяльності малих і середніх підприємств (далі – МСП) Японії за кордоном. Це може здатися нетиповим для японської економічної системи, адже її основою протягом історії були великі корпорації дзайбацу та кейрецу. Проте, за даними Базового опитування щодо закордонної підприємницької діяльності, частка компаній із доходом менше 1 млрд єн зростає з 43,4% у 2000 році до 76,5% у 2020. Особливо швидке зростання відбулося після 2006 року серед МСП з капіталом 50–100 млн єн, які у 2021 році вже становили 37% усіх японських компаній, що ведуть бізнес за кордоном, ставши важливою рушійною силою зовнішніх інвестицій [5].

Надання переваги інвестиціям у сферу послуг. Починаючи з 2008 року, обсяг японських інвестицій у невиробничі сектори перевищив інвестиції у виробництво і зберігає лідерство. Так, станом на 2022 рік невиробничі інвестиції становили 31,9%, водночас невиробничі – 68,1%. Серед інвестицій у послуги особливо виділяються фінансовий та страховий сектори (понад 10% усіх зовнішніх інвестицій). Оптова та роздрібна торгівля також активно розширюється: з 25% у 2012 році до 45% у 2019 у структурі доходів від закордонних послуг [5].

Торговельне сальдо – це різниця між експортом і імпортом, що відображає баланс товарних потоків країни. Уже чотири роки спостерігається дефіцит, який з 2023 до 2024 року скоротився на 40% – до 3,9 трлн єн [2]. Основна причина – подорожчання нафти в торгівлі з Близьким Сходом, де дефіцит становить 5,1 трлн єн. Попри зростання експорту автомобілів і обладнання для виробництва напівпровідників, збільшився імпорт комп'ютерів і смартфонів з Китаю та інших країн [4]. Загалом це просто є відображенням природного переходу Японії від виробництва до інвестицій і послуг через обмежені ресурси.

Баланс послуг наразі залишається в стані дефіциту, ба більше він сягнув рекордного значення у 2024 році. Особливо це спостерігається у стосунках із США (2,8 трлн єн), Центральною та Південною Америкою (2,7 трлн єн) і ЄС (1,1 трлн єн). Серед основних складових: збільшення дефіциту в страхових і пенсійних послугах через активність перестраховальних компаній, розташованих переважно на Бермудських островах; підвищений попит на перестраховання у зв'язку зі збільшенням кількості природних

катастроф; збільшення дефіциту у сфері бізнес-послуг: професійних та управлінських консультацій, тут він сягнув 5,2 трильйонів єн, збільшившись на 3 трильйони єн за останні 10 років. Дефіцит суттєво компенсувався профіцитом у сфері подорожей, який помітно зріс після послаблення обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19 – до 5,9 трлн єн [2]. Хоча в балансі роялті та ліцензійних платежів загалом зберігається дефіцит, у сфері промислової власності (зокрема патентів) фіксується профіцит. За останнє десятиліття загальний профіцит у галузі інтелектуальної власності зріс на 1,5 трлн єн, з яких 74% (1,1 трлн єн) забезпечили США [4].

Як уже зазначалося, наукова діяльність, її комерціалізація та торгівля результатами стали важливими чинниками розвитку Японії. Попри дефіцит у балансі послуг, саме інтелектуальна власність і туризм утримують його на помірному рівні – 2,6 трлн єн [3]. Японія посідає провідні позиції у світі за кількістю патентних заявок – майже 9% від глобального обсягу (8,68%). За «Звітом про стан Японського патентного відомства за 2024 рік», у 2023 році подано понад 300 тис. заявок, що на 10 тис. більше ніж роком раніше, і свідчить про зростання. Із них близько 76 тис. – міжнародні, тобто близько чверті від загальної кількості, що підтверджує стабільно високий рівень міжнародної активності Японії [6].

Завдяки цьому Японія бере активну участь у міжнародному трансфері технологій. Про це свідчать і розміри експорту технологічної продукції порівняно з іншими країнами G7. Японія тут посідає 4 місце (Рис. 2).

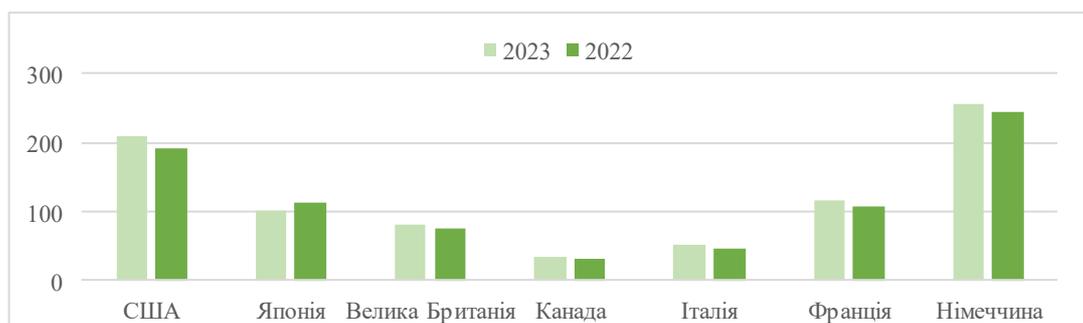

Рис. 2. Експорт технологічної продукції у млрд. дол. США у 2022 та 2023 рр. країн Великої сімки

Сформовано автором на основі джерела: [7]

Японія вже майже три десятиліття зберігає стійкий профіцит, головним чином завдяки інвестиціям у закордонні активи та цінні папери, що зміцнюють баланс первинних доходів. Попри дефіцит торговельного балансу й балансів вторинних доходів і послуг, останній утримується на низькому рівні завдяки розвитку науки, трансферу інтелектуальної власності та туризму. Це підтверджує ефективність постіндустріального курсу Японії, орієнтованого на інвестиції та науковий сектор, які забезпечують високі прибутки від міжнародної діяльності й сприяють економічному зростанню країни.

1. Current account balance (BoP, current US\$) – Japan. *World bank group*. URL: <https://surli.cc/gbiess> (дата звернення: 03.10.2025). 2. Makiko Yamazaki. Japan runs record current account surplus in 2024 on foreign investment returns. *Yahoo!finance*. URL: <https://surli.cc/vtwwgh> (дата звернення: 03.10.2025). 3. Japan Posts Record High Current Account Surplus of ¥30 Trillion. *Nippon.com*. URL: <https://surli.cc/qwtgdq> (дата звернення: 03.10.2025). 4. Nobuo Iizuka. Regional Trend in Japan’s Balance of Payments. *Economic Indicators For Japan*. URL: <https://surli.cc/tktdle> (дата звернення: 03.10.2025). 5. Wang Hong and Gao Kai. Going global: What can Chinese enterprises learn from Japan? CEIBS. URL: <https://surli.cc/bfnfbq> (дата звернення: 03.10.2025). 6. Masaya Tsuno. Recent Intellectual Property (IP) Situation Surrounding Japan. *AIPPI*. URL: <https://surli.cc/vosbdn> (дата звернення: 03.10.2025). 7. Japan – High-technology Exports. *Trading economics*. URL: <https://surli.cc/ywbiod> (дата звернення: 03.10.2025).